

О.Р. Вишневська

студ. I курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. В.В. Валах

ДЖЕРЕЛА РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Досліджувана тема є актуальною, оскільки приватне право Стародавнього Риму – одна з основ формування сучасних норм права і національного законодавства багатьох європейських країн та України безпосередньо.

Відповідно до вищезгаданого, джерела римського права мають багато спільного із джерелами сучасного українського права.

Термін джерело означає першооснову усього того, що відбувається – умови, місце, причини, які зумовлюють ту чи іншу

подію або явище. Найдавніше джерело римського приватного права – правовий звичай, який є актуальним і для права України. Як зазначала Л.Л. Богачова «Саме постійний розвиток суспільства зумовив виникнення звичаю, а пізніше і звичаєвого права, що відображувало принципи моралі та суспільної свідомості народу» [1, с. 25]. Правовий звичай сформував поняття звичаєвого права, предметом якого є « загальні закономірності становлення, розвитку та функціонування юридичних звичаїв у системі соціального регулювання, а також формування правової традиції. Крім того предметом звичаєвого права є суспільні відносини, які мають правовий характер, існують у суспільстві, охоплюють сферу його устрою» [2, с. 6].

Із плином часу основним джерелом римського права стали закони – письмово зафіксовані загальнообов’язкові норми, керовані державним примусом. Першими римським законами згодом стали закони XII таблиць, що встановили рівні правила судочинства та консолідували римське звичаєве право. Наразі в Україні основним писаним законом є Конституція, що регулює та підпорядковує всі сфери суспільних відносин.

Починаючи з III ст. до н. е. економічне життя в Римі набуває значного розвитку, активізується зовнішня і внутрішня торгівля.

Преторське право займало особливе місце у римському приватному праві. Посада претора була встановлена в 368 або 366 році до н. е. Спочатку претор був один, але в 247 р. встановлено посаду другого претора спеціально для нагляду за перегринами, які в той час надходили великими масами. Перший претор називався міським, другий – перегринським. На посаду претора міг претендувати римський громадянин, який досягнув 40-річного віку і працював на всіх посадах, які є нижчими за преторську.

За характером влади претор спочатку був молодшим консулом (або заступником консула). Йому в принципі були підвідомчі всі ті справи, що й консулу. Але особливе завдання преторської діяльності полягало в забезпеченні внутрішнього громадянського миру і порядку.

Приступаючи до виконання своїх повноважень, претор оголошував едикт. Цей термін походить від лат. edictum – об’ява, оповіщення. Приписи преторського едикту, створені претором для своєї

діяльності, формально для нього самого не були обов'язкові – він міг і не дотримуватися їх. Отже, едикт стоїть не « над претором» як закон, а «під претором» – як його власна програма. Проте, звичайно, для збереження твердого правопорядку необхідно було, щоб претор додержувався своїх едиктальних обіцянок. З огляду на це закон Корнелія (Сулли) 67 року зобов'язував преторів не відхилятися від своїх едиктів. Це зміцнило юридичне значення едикту і Ціцерон називає його вже «законом на рік».

Формально едикт був обов'язковим тільки для того претора, який його видав. Фактично ті положення едикту, які виявляли інтереси пануючого класу, повторювалися в едикті новообраного магістрата і набували стійкого значення.

У республіканський період звання джерела римського права набували постанови магістратів. «Постанови мали декілька видів, які відрізнялись не тільки за формою, а й за змістом. Це були:

- едикти (edictum) – загальні розпорядження, які були обов'язковими як для службових осіб, так і для населення. Едикти діяли у сфері публічного та приватного права;
- мандати (mandatum) – інструкції посадовим особам (чиновникам, правителям провінцій), щодо правозастосування;
- рескрипти (rescriptum) – письмова відповідь на запитання приватних або посадових осіб з приводу правових питань» [3, с. 45].

На швидкий розвиток світської юриспруденції сприяли такі чинники:

У середній республіканський період швидко зростав обсяг торгівлі, розвивалося і ускладнювалося економічне життя;

суворий цивільно-правовий формалізм вимагає великої обережності при підписанні договорів, чіткого формулювання претензій, дотримання інших формальностей, що в свою чергу потребує висококваліфікованих спеціалістів – юристів, здатних надати громадянам необхідні консультації;

сама будова римських магістратур і римського суду сприяли поширенню юридичних знань серед людей, оскільки кожен громадянин міг стати магістратом, не кажучи вже про суддів, а знання закону було необхідним для виконання службових обов'язків. Однак чимало з магістратів після завершення державної служби, користуючись набутими знаннями давали поради приватним

особам; увесь устрій римського життя потребував загального ознайомлення громадян з елементарними положеннями права.

Також одним із вагомих джерел права була кодифікація Юстиніана.

Величезна праця складання Юстиніанівського зводу виконувалась під керівництвом видатного юриста того часу Трибоніану в декілька прийомів і в порівняно короткий термін. Юстиніан у лютому 528 р. призначив комісію з десяти осіб. Через рік комісія закінчила свою роботу і в квітні 529 р. був обнародований Кодекс Юстиніана і тим самим анульовані попередні кодекси.

Кодекс являє собою збірник імператорських конституцій і складається з 12 книг. Кожна книга ділиться на титули (підрозділи в ряді законів), а титули – на параграфи. Книга 1 містить конституції, які торкаються церковного права, джерел права і різних імператорських чиновників; книги 2–8 – цивільне право; книга 9 – кримінальне право; книги 10–12 – положення про державне управління. У середині титулу розміщені окремі конституції у хронологічному порядку.

Підсумовуючи, можна сказати, що джерела римського права безперечно стали основами сучасних джерел права багатьох європейських країн та України безпосередньо.

Список використаної літератури

1. Богачова Л.Л., Ковальчук Д.Р., Кундій А.Ю. Правовий звичай як джерело права в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 24–27.
2. Лісова К.С. Звичаєве право : курс лекцій. К. : ДП Вид. дім Персонал, 2012. 94 с.
3. Калюжний Р. А., Вовк В.М. Римське приватне право : підруч. для вищ. навч. закл. К. : МП Леся, 2014. 240 с.